

Литература и источники

1. Пантюхов О.И. // С.В. Волков. Белое движение. Энциклопедия гражданской войны. – СПб., 2003. - С. 395; Пантюхов О.И. // С.В. Волков. Офицеры русской гвардии. Опыт мартиролога. – М., 2002. - С. 364.
2. Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийский гербовик. – СПб., 1914. – С. 37, XXXIII. (Репринтное издание: Киев, 1993).
3. Лавров А.В. Пантюхов Михаил Иванович // Русские писатели. 1800-1917. Биографический словарь. – М., 1999. – Т. 4. - С. 529-530 (портрет).
4. Российские медицинские списки за 1900-1916 гг.
5. Пантюхова (урожд. Добровольская) Н.М. // О.Л. Лейкинд, К.В. Махров, Д.Я. Северюхин. Художники русского зарубежья. 1917-1939. Биографический словарь. – СПб., 1999. - С. 452.

МЕДИКИ У СУДОВО-СЛІДЧОМУ ПРОЦЕСІ ПОВІТОВИХ СУДІВ (МАТЕРІАЛИ ПОВІТОВИХ СУДІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ)

С.І. Дегтярьов

Повітові суди як суди першої інстанції для представників дворянського стану займалися розглядом як цивільних, так і кримінальних справ у кінці XVIII – першій половині XIX ст. Якщо кримінальна справа стосувалася вбивств, нанесення побоїв, зґвалтувань, характерного для того часу «закопання младенца в землю»* та інших тяжких злочинів, то до розслідування, як правило, залучалися медики (здебільшого це були повітові лікарі або т.зв. „штаб-медики”).

Так, у виробництві Кролевецького повітового суду протягом 1841-1843 рр. знаходилася кримінальна справа про нанесення козаком с. Андріївки І. Лазаренком кріпосній, яка належала поміщиці І.М. Криницькій побоїв [1]. У матеріалах цієї справи знаходиться висновок повітового лікаря Подольського, де той досить детально описує всі наслідки побиття жінки – т.зв. „боевые знаки” (описується розмір та форма синців і поранень). В цьому документі лікар відмічає і скарги постраждалої на постійний головний біль [2, арк.5].

Сумським повітовим судом у 1855 р. розслідувалася справа про заховане у землю немовля, незаконно народжене селянкою поміщика Алферова П. Глянцевою [3]. Підозрювана П. Глянцева була виправдана по звинуваченню про вбивство саме завдяки лікарю, який проводив судово-медичну експертизу на місці злочину. У висновку медика говорилося про те, що дитина народилася мертвою. Тому П. Глянцева повинна була понести покарання у вигляді п'ятидесяти ударів різками або ув'язнення на півроку за несвоєчасне повідомлення про

незаконнонароджену дитину. Але і від цього покарання її було звільнено згідно з Маніфестом імператора від 26 серпня 1856 р. Селянка була піддана лише церковному каяттю за блуд [4, арк.65-65зв].

Подібну справу розглядав і Охтирський повітовий суд у 1825 р. штаб-лікарем Пузиревським було проведено експертизу, на основі якої було проведене слідство і жінка, винна у смерті дитини понесла покарання [5].

Справ стосовно подібних випадків у виробництві повітових судів зустрічається досить велика кількість. В державних архівах Сумської, Харківської, Чернігівської, Полтавської та Брянської (Росія) областей у фондах повітових та повітових земських судів зберігається близько 20 тис. цивільних і кримінальних справ та внутрішньої документації цих установ. У числі кримінальних справ, що були у виробництві цих судів, понад 1800 таких, де містяться висновки лікарів.

Але вміння медиків використовувалися повітовими судами не лише під час розслідування кримінальних злочинів. Оскільки служба у повітових судах (та інших установах першої інстанції) вважалася малопрестижною, службовці, які там працювали, часто намагалися уникнути її шляхом вдавання з себе хворих. Знайти бажаних працювати замість них було надзвичайно важко. Вже у кінці XVIII ст. у відставку з причини поганого здоров'я пішло так багато дворян, що Сенат видав указ, згідно з яким для відставки стало обов'язковим медичне засвідчення [6, с.150]. Лікар робив свій висновок – чи дійсно хвороба робить неможливим виконання чиновником його службових обов'язків.

Подібна ситуація склалася в кінці XVIII ст. у Богодухівському повіті, коли повітовий казначей Щеголев, удавши з себе хворого, уникав виконання своїх посадових обов'язків. В цих умовах з Харківського намісницького правління був надісланий указ до Богодухівського повітового суду перевірити чи дійсно хвороба повітового казначея була небезпечною і заважала виконанню його обов'язків [7]. Повітовим судом було проведене ціле розслідування з цього приводу з залученням повітового лікаря. За висновком лікаря хвороба виявилася несерйозною. В даному випадку висновок лікаря став підґрунтям до притягнення до відповідальності Щеголева за незаконне уникнення від своїх обов'язків та тих осіб, які знали про його наміри, але приховали це.

Але робили медики і висновки на користь чиновників (якщо хвороба виявлялася небезпечною). Так, у 1861 р. старшим повітовим лікарем Конотопського повіту було проведено медичний огляд канцеляриста Конотопського повітового суду І. Савченка. У висновку лікаря зазначалося (наводимо повний текст документа): «По отношению Роменского Земского Суда настоящего года июля 12 дня за №9223 состоящегося, произведено было мною в присутствии члена оногo суда,

освидетельствование состояния здоровья служащего в Конотопском уездном суде канцелярского Ивана Савченка июля 12 дня, причем оказалось что он Савченко, находясь Полтавской губернии Роменского Уезда в селе Медвежьем в домовом отпуску, настоящего года мая 3 дня, заболел воспалительною горячкою с жестокими ревматическими болями в ногах вследствие простуды. Болезнь эта по важности припадков ея, приняла продолжительный ход, в каковом случае и выздоровления от оной ожидать следует не ближе истечения 8 недель после настоящего ниженаписанного числа, в каковое время он Савченко и будет иметь возможность отправиться от сюда к месту службы своей. 1861 года июля 12 дня» [8, арк.117].

Таким чином, у судово-слідчому процесі повітових судів медики виконували досить обмежене коло функцій, до яких слід віднести: судово-медичну та зняття побоїв. За висновками лікарів, які зустрічаються серед матеріалів повітових судів, можна скласти уявлення про рівень не тільки професійної майстерності кожного окремого лікаря, але, певною мірою, і про стан розвитку лікарської справи у провінції.

* У кінці XVIII – першій половині XIX ст. контрацептивні засоби були відсутніми (виключаючи народні методи контрацепції), а статеве життя населення, особливо в середовищі селян, часто призводило до народження незаконних дітей. Народження дітей поза шлюбом вважалось злочином і каралося державою і церквою. Аби уникнути покарання і приховати свій вчинок, молоді матері часто вдавалися до вбивства немовлят і закопували їх у землю. Інколи діти дійсно народжувалися мертвими. Тому термін «закопание младенца в землю» означав не завжди вбивство, але у будь-якому разі – злочин.

Література та джерела

1. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО). – Ф.596. – Оп.1. – Спр.18. – 28 арк.
2. ДАСО. – Ф.596. – Оп.1. – Спр.18.
3. ДАСО. – Ф.747. – Оп.1. – Спр.107. – 138 арк.
4. ДАСО. – Ф.747. – Оп.1. – Спр.107.
5. ДАСО. – Ф.746. – Оп.1. – Спр.16. – 52 арк.
6. Уортман Р.С. Властители и судии. Развитие правового сознания в императорской России. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. – 520 с.
7. Державний архів Харківської області. – Ф.282. – Оп.2. – Спр.277. – 17 арк.
8. ДАСО. – Ф.582. – Оп.1. – Спр.735.